

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПЕТРУШЕНКО МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 658.012.32:502.13/15

**ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОГО
ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВОМ**

Спеціальність 08.00.06 – економіка природокористування та охорони
навколишнього середовища

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Сумському державному університеті
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Лук'янихіна Олена Анатоліївна,
Сумський державний університет, доцент кафедри
управління.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Соколов Микола Олександрович,
Сумський національний аграрний університет,
проректор з науково-педагогічної роботи та
економічних питань;

кандидат економічних наук
Караєва Наталія Веніамінівна,
Національний технічний університет України
„Київський політехнічний інститут”,
доцент кафедри автоматизації і проектування
енергетичних процесів і систем.

Захист відбудеться “11” грудня 2007 р. о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради К 55.051.01 у Сумському державному університеті за адресою:
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, ауд. М-209.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного
університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий “10” листопада 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Сабадаш

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку економіки України залишається невирішеним ряд питань у сфері управління природокористуванням і охороною навколишнього середовища. Недостатньо дослідженими є мотиваційні процеси в системі управління підприємством, спрямовані на прийняття та реалізацію комплексних еколого-економічних рішень. Існує необхідність обґрунтування та впровадження мотиваційного інструментарію, що враховує та оптимізує як економічну, так і адміністративно-правову та соціально-психологічну сторони екологічно орієнтованого управління підприємством в єдиній синергетичній системі та має на меті ефективне використання трудового потенціалу в еколого-економічній діяльності підприємства.

У фундаментальних працях вітчизняних вчених, зокрема О.Ф. Балацького, П.П. Борщевського, О.О. Веклич, Т.П. Галушкіної, Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, С.І. Дорогунцова, С.М. Ілляшенка, Л.Г. Мельника, Я.Б. Олійника, В.О. Паламарчука, Ю.І. Стадницького, В.М. Степанова, В.М. Трегобчука, С.К. Харічкова, В.Я. Шевчука та інших, досить ґрунтовно досліджені питання теорії та методології формування системи еколого-економічних відносин, розроблені основні положення економічного механізму управління природокористуванням на макро- та мікрорівнях, вирішений ряд практичних питань екологічного менеджменту, що стосуються, зокрема, проблеми мотивації еколого-економічної діяльності на підприємстві.

Разом з тим в умовах переходу суспільних відносин до збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку та ринкових особливостей господарювання об'єктивно виникає потреба в подальшому розвитку мотиваційної функції екологічно орієнтованого управління зовнішніми та внутрішніми чинниками підприємства і насамперед у формуванні та економічному обґрунтуванні системи мотиваторів еколого-релевантної діяльності персоналу.

З огляду на вищенаведене актуальність теми дисертаційного дослідження полягає в об'єктивній необхідності вдосконалення системи управління підприємством, орієнтованої на вироблення та впровадження мотиваційного інструментарію вирішення еколого-економічних проблем, зокрема: формування внутрішніх і зовнішніх передумов забезпечення практичної реалізації мотиваційних інструментів екологоорієнтованого управління, екологізації свідомості та визначення значущості екологічних потреб і мотивів персоналу організації в досягненні економічних цілей підприємства, дослідження економіко-синергетичних підходів до екологізації організаційної культури, формування та реалізації соціально-психологічних методів екоменеджменту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась відповідно до тематики пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки, зокрема, тематики наукових досліджень Сумського державного університету за період 2001-2007 рр. Наукові результати, висновки

та рішення дисертації були використані при виконанні фундаментальних тем: “Теоретичні та методологічні засади економічної оцінки ресурсного потенціалу території” (№ держ. реєстр. 0100U003225) в частині оцінки виробничого та трудового потенціалу підприємств території; “Еколого-економічні обмеження розвитку теплоенергетичного комплексу України” (№ держ. реєстр. 0103U000764) в частині врахування екологічної складової при визначенні собівартості теплової та електричної енергії; “Науково-методичні засади формування та ефективного використання економічного потенціалу підприємства” (№ держ. реєстр. 0106U001929) в частині аналізу структури кадрового потенціалу підприємства.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розвиток теоретичних і розроблення науково-методичних підходів до економічного обґрунтування мотиваційного інструментарію екологічно орієнтованого управління підприємством.

Відповідно до поставленої мети були визначені основні завдання:

- провести аналіз взаємозв'язків між економічними, адміністративними та соціально-психологічними інструментами екологоорієнтованого менеджменту на основі визначення організаційно-економічного змісту категорії “метод управління” з урахуванням екологічного чинника діяльності підприємств;

- дослідити теоретико-методичні підходи до визначення соціально-економічного змісту та ролі мотиваційної функції в синергетичній системі екологоорієнтованого управління внутрішньо- та зовнішньоорганізаційними чинниками підприємства;

- визначити особливості економічної оцінки соціально-психологічних методів у системі мотиваційного інструментарію екологоорієнтованого управління підприємством на основі проектування теорій мотивації в менеджменті та теорії організаційної поведінки в площину еколого-економічних відносин;

- удосконалити методичні підходи до формування механізму оцінки організаційно-економічної ефективності екологічно орієнтованого управління людськими ресурсами і провести оцінку взаємозалежності між екологоорієнтованою компетенцією персоналу та результатами еколого-економічної діяльності підприємства;

- запропонувати заходи з активізації мотиваційної функції еколого-економічних інструментів обмежувального характеру з метою посилення зовнішнього впливу на систему управління підприємством у напрямку формування економічно обґрунтованих методів прийняття та реалізації еколого-релевантних управлінських рішень;

- розвинути методичні підходи до визначення синергетичного ефекту від оптимізації структури еколого-економічних витрат на людські ресурси на основі інтегрування методів екологоорієнтованого мотивування персоналу в загальній системі управління підприємством.

Предмет і об'єкт дослідження. *Предметом* дослідження є еколого-економічні відносини, що виникають в системі мотиваційних взаємозв'язків на підприємстві.

Об'єкт дослідження – система мотиваційного інструментарію екологічно орієнтованого управління підприємством.

Методи дослідження. Теоретико-методичну основу дисертаційного дослідження склали фундаментальні наукові положення економіки природокористування та охорони навколишнього середовища, теорії управління та синергетичних систем, мотиваційні теорії менеджменту і організаційної поведінки.

Для вирішення поставлених завдань у дисертації використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень, зокрема: статистичний і порівняльний аналізи – при дослідженні еколого-економічної ситуації та перспектив її розвитку на прикладі підприємств хімічної галузі, а також при вивченні зарубіжного й вітчизняного досвідів екологічно орієнтованого управління підприємством; комплексний аналіз – при узагальненні теоретико-методичних підходів до формування мотиваційних взаємозв'язків у синергетичній системі екологоорієнтованого управління підприємством; метод причинно-наслідкових зв'язків – при дослідженні сутності й змісту понять “метод управління”, “система екологічно орієнтованого управління”, “екологічні потреби” та ін.; системно-структурний аналіз – при класифікуванні методів екологоорієнтованого управління, при аналізі екологічних структур підприємств; розрахунково-аналітичний, економіко-математичний – при обґрунтуванні трансформації мотиваційної функції еколого-економічних інструментів обмежувального характеру, при формуванні системи показників екологоорієнтованого мотивування персоналу, а також під час розрахунку синергетичного ефекту від оптимізації структури еколого-економічних витрат на персонал; методи екопсихологічного управлінського дослідження – при вивченні екологічної свідомості та компетентності співробітників промислового підприємства.

Інформаційно-фактологічну базу дисертаційної роботи склали: зібрані, опрацьовані й узагальнені особисто автором первинні матеріали еколого-економічних досліджень і внутрішньої документації підприємств хімічної промисловості Сумської області; офіційні матеріали Державного комітету статистики України і Сумського обласного та міських управлінь статистики; законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України щодо управління підприємствами та екологічного менеджменту, монографії та науково-аналітичні статті вітчизняних та зарубіжних авторів.

Наукова новизна одержаних результатів:

вперше:

- запропоновано теоретичні підходи до визначення сутності категорії методу екологоорієнтованого управління у вузькому і широкому значеннях, що враховує тектологічні підходи до формування методу та його застосування для

екологоорієнтованого управління на основі врахування взаємозв'язаних природних та культурних мотиваційних чинників;

- розроблено теоретичні положення щодо формування синергетичної системи екологоорієнтованого управління персоналом підприємства, основним елементом якої є мотиваційний механізм, спрямований на забезпечення прямих і зворотних зв'язків між адміністративною та організаційною еколого-релевантною поведінкою, відмінність якої полягає в поєднанні адитивно-функціонального та інтегрального підходів до екологоорієнтованого управління персоналом на основі концепції сумісної відповідальності;

- обґрунтовано та розроблено систему формалізованих показників здатності та мотивованості до реалізації екологоорієнтованої поведінки; запропоновано метод визначення комплексного показника усвідомлення екологоорієнтованої компетенції персоналу, що визначається як сума цих показників з урахуванням питомої ваги кожного з них;

удосконалено:

- науково-методичні підходи до трансформації еколого-економічних інструментів обмежувального характеру з метою активізації функції стимулювання екологоорієнтованого управління підприємством на основі встановлення залежності величини ставки плати за забруднення навколишнього середовища від граничних темпів зміни кількості забруднення при заданому рівні жорсткості екологічної політики;

- визначення сутності поняття “екологоорієнтовані соціально-психологічні методи управління підприємством”, яка полягає в їх спрямованості на формування, використання і задоволення первинних і вторинних екологічних потреб персоналу на основі розвитку індивідуальної і колективної екологічної свідомості та екологічної культури підприємства;

набули подальшого розвитку:

- методичні положення до визначення системи інтегральних показників якості екологоорієнтованого управління персоналом, які, на відміну від існуючих положень, враховують комплекс взаємозв'язків між еколого-соціальними та еколого-економічними чинниками управління персоналом, а також складають інформаційну базу для прийняття альтернативних екологоорієнтованих управлінських рішень;

- методичні засади до визначення синергетичного ефекту від збільшення витрат на формування соціально-психологічних методів екологоорієнтованого управління на основі фрактального економіко-математичного підходу, що, на відміну від існуючих засад, оцінюють відносну вагу ролі інструментів прямого мотиваційного впливу в досягненні еколого-економічної мети підприємства відповідно до типу його екологічної структури.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання системи еколого-економічних методів мотивації раціонального природокористування та охорони довкілля на підприємствах хімічної промисловості України. Запропоновані методичні підходи дають змогу більш

обґрунтовано та комплексно підходити до прийняття управлінських рішень і реалізації методів екологічно орієнтованого управління.

Отримані в результаті дослідження практичні розробки та рекомендації можуть бути використані в управлінській діяльності підприємства при: вдосконаленні мотиваційного інструментарію управління еколого-економічними процесами; трансформації екологічної структури; вдосконаленні економічних, а також соціально-психологічних і адміністративних методів управління людськими ресурсами; формуванні пакетів компенсації персоналу, що здійснює діяльність у галузі природокористування і охорони довкілля; оцінці взаємозв'язку економічних і екологічних потреб, а також рівня еколого-економічної свідомості співробітників; розвитку економічних аспектів екологічної культури та здійсненні екополітики підприємства.

Науково-методичні та практичні результати дисертаційного дослідження були використані при розробленні напрямків з удосконалення соціально-психологічних, адміністративних і економічних методів екологоорієнтованого управління людськими ресурсами в організації, при розробленні рекомендацій щодо екологічної спрямованості кадрової політики підприємств, що підтверджується довідками про впровадження ВАТ “Суміхімпром” (№8235 від 13.09.2007 р.) і ВАТ “АК “Свема” (№394 від 25.06.2007 р.).

Матеріали дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Сумського державного університету при підготовці дисциплін “Системи управління довкіллям”, “Управління персоналом”, “Менеджмент” (акт впровадження від 19.06.2007 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до розроблення теоретичних і методичних основ щодо економічного обґрунтування мотиваційного інструментарію екологоорієнтованого управління підприємством. Сформульовані в дисертаційній роботі наукові положення, висновки та рекомендації належать особисто автору. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використані лише ті ідеї та положення, які запропоновані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи доповідались, обговорювались і отримали позитивну оцінку на наукових та науково-практичних конференціях: Першій міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні проблеми управління” (Київ, 2001 р.), Третій і Сьомій щорічних всеукраїнських наукових конференцій “Екологічний менеджмент у загальній системі управління” (Суми, 2003 р.), Четвертій міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції “Сучасні проблеми гуманізації і гармонізації управління” (Харків, 2003 р.), Другій всеукраїнській науковій конференції “Проблеми управління якістю” (Київ, 2004 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми оцінки економічного потенціалу підприємства та механізм використання його показників” (Суми, 2004 р.), Третій міжнародній науково-практичній

конференції “Методологія та практика менеджменту на порозі XXI століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти” (Полтава, 2006 р.), П’ятій міжнародній науково-практичній конференції “Дослідження та оптимізація економічних процесів “Оптимум – 2006” (Харків, 2006 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані в 14 наукових працях загальним обсягом 27,02 друк.арк. (з них особисто автору належить 14,5 друк.арк.), у тому числі в одній монографії у співавторстві, у 5 статтях у наукових фахових виданнях (із них 2 – у співавторстві), 8 публікаціях у матеріалах конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації 225 сторінок, у тому числі на 52 сторінках розміщені 9 таблиць, 24 рисунка, 5 додатків і список використаних джерел із 184 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У першому розділі “*Теоретико-методологічні підходи до формування системи методів екологоорієнтованого управління підприємством*” розкрито організаційно-економічний зміст категорії “метод управління”, проведено дослідження та узагальнення взаємозв’язків у синергетичній системі екологоорієнтованого управління внутрішньо- та зовнішньоорганізаційними чинниками підприємства.

Поняття *екологоорієнтоване управління* в роботі визначено як цілеспрямований вплив керівної системи підприємства на його зовнішні та внутрішні організаційні процеси за допомогою системи соціотехнічних методів з метою отримання економічних результатів при постійному розвитку підприємства та підвищенні якості навколишнього середовища. При цьому екологічна політика підприємства розглядається у взаємозв’язку з концепцією суспільного соціо-еколого-економічного збалансованого розвитку. З огляду на це поряд із теоретико-економічними та екологічними положеннями у дисертації узагальнено також соціально-психологічні основи екологоорієнтованого управління.

На основі узагальнення загальнонаукових і теоретико-економічних підходів, з урахуванням загальноорганізаційних (тектологічних) підходів до формування методу та його застосування для екологоорієнтованого управління на основі врахування взаємозв’язаних природних та культурних мотиваційних чинників, у роботі визначено *метод екологоорієнтованого управління в широкому тлумаченні* як систему теоретико-пізнавальних і діалектико-логічних принципів і наукового інструментарію, що застосовується для дослідження взаємозв’язаних організаційних, економічних, соціально-психологічних і екологічних процесів, а також для прийняття і реалізації управлінських рішень, спрямованих на досягнення певної екологічної мети; *метод екологоорієнтованого управління у вузькому значенні* – як спосіб, прийом, систему прийомів або інструментів для досягнення певних екологічних цілей або

для виконання екологічно спрямованого завдання, реалізації конкретних екологічно спрямованих управлінських рішень, що поєднують пізнавальний і дієвий елементи екопсихологічного мотиваційного впливу.

Підкреслено нерозривний взаємозв'язок методу і системи управління. На основі узагальнення синергетичних положень і принципів загальної теорії систем у роботі зазначено, що в широкому тлумаченні *система екологоорієнтованого управління* передбачає формування цілей, функцій, організаційної структури, вертикальних і горизонтальних функціональних взаємозв'язків екологічних органів (осіб, наділених управлінськими повноваженнями) у процесі обґрунтування, вироблення, прийняття і реалізації екологорелевантних управлінських рішень. У більш вузькому тлумаченні у роботі система екологоорієнтованого управління розглядається як механізм забезпечення відповідного процесу управління.

Виділено *синергетичні ознаки* системи екологоорієнтованого управління: вона є відкритою й одночасно здатною до управління впливом зовнішнього середовища; встановлює та трансформує цілі свого існування відповідно до змін у системах більш високого рівня; формує власні механізми розвитку на основі вибору напрямів еволюціонування з урахуванням принципів самозбереження та гомеостатичності; характеризується емерджентністю – виникненням додаткових властивостей (ефектів), спричинених множинністю різнорідних (економічних, екологічних, організаційних) взаємозв'язків між її елементами.

Доведено, що на сучасному етапі розвитку екоменеджменту ці ознаки проявляються в оптимізації всіх етапів у системі управління підприємством, починаючи від поставлення еколого-економічної мети та формування мотиваційного інструментарію екологоорієнтованого управління і завершуючи отриманням синергетичного ефекту від використання трудового потенціалу при оптимальній структурі витрат на персонал. При цьому під даним *інструментарієм* розуміються заходи, пов'язані з мотиваційними процесами екологізації функціонування підприємства, а також результати цих заходів.

У роботі досліджено проектування теорій мотивації в площину еколого-економічних відносин, а також особливості екопсихологічного підходу до вирішення проблеми забруднення довкілля. Розглянуто мотивацію в її широкому тлумаченні – як систему зовнішніх і внутрішніх мотиваторів, які враховують соціально-психологічні особливості не тільки окремого індивіда, але й більшою мірою колективів, соціальних груп і організацій у галузі еколого-економічних відносин.

Узагальнено та проаналізовано принципи формування системи екологоорієнтованого управління середовищем підприємства (організації), що мають синергетичний контекст.

Доведено, що “мегафакторами” екологоорієнтованого управління є “культура” і “природа”, які є чинниками як прямого, так і зворотного мотиваційного впливу, як зовнішнього, так і внутрішнього організаційного середовища підприємства. При цьому підкреслено, що культурний чинник на

будь-якому рівні розглядається підприємством перш за все в економічному контексті.

У другому розділі “*Науково-методичні підходи до оцінки методів мотивування екологоорієнтованої діяльності на підприємстві*” проведено аналіз взаємозв’язків між економічними, адміністративними та соціально-психологічними методами екологоорієнтованого управління, досліджено особливості оцінки соціально-психологічних методів у системі екологічного управління підприємством, проаналізовано механізм оцінки економічної ефективності екологоорієнтованого управління персоналом.

У дисертації екологоорієнтоване управління організацією досліджується в рамках загальноорганізаційного управління, методи якого розглядаються, по-перше, з погляду прийняття управлінських рішень і, по-друге, з погляду втілення цих рішень у практичній соціо-технічній площині організації.

Згідно з проведеними дослідженнями сутність і специфіка *соціально-психологічних методів екологоорієнтованого управління підприємства (організації)* полягає в їх спрямованості на формування, використання і задоволення екологічних потреб співробітників організації. При цьому під *екологічними потребами* у роботі пропонується розуміти людські нужди і бажання, які безпосередньо пов’язані з навколишнім природним середовищем; екологічними нуждами названі первинні потреби людини, такі, як потреби у повітрі, воді, їжі і т.ін.; екологічними бажаннями – вторинні потреби людини відносно навколишнього до неї середовища, такі, як потреба у спогляданні природного ландшафту, потреба у відпочинку на морському узбережжі тощо.

За концептуальну основу формування соціально-психологічних методів екологоорієнтованого управління в дослідженні прийнято збалансований розвиток чотирьох складових: екологічної, економічної, соціальної та культурної.

У роботі здійснено аналіз переваг і недоліків методів екологоорієнтованого управління організацією, на основі якого проведено відносну оцінку даних методів згідно з критеріями: ефективність, справедливість, здатність до реалізації, гнучкість, закладеність довгострокових стимулів, соціально-політична сприйнятність.

За критеріями “справедливість” і “соціально-політична прийнятність” найвищу оцінку отримали соціально-психологічні методи, зокрема, з огляду на їх культурний бік. Довгостроковість забезпечення реалізації екологічних цілей підприємства в найкращий спосіб досягається за створення найважливішого методу соціально-психологічного характеру – організаційної культури, яка містить у собі й екологічні аспекти.

У роботі розроблено систему екологоорієнтованого управління персоналом, яка є синергетичною системою взаємозв’язків між елементами, поданими на рис. 1, і призначена для вирішення складного організаційного, економічного і соціального завдання управління кадрами при врахуванні екологічних аспектів організації. Зокрема, акцентовано увагу на двох моментах:

- співробітники організації повинні мати необхідну базу знань, яка вміщує навчання методів і навичків, потрібних для ефективного і компетентного виконання поставлених перед ними завдань, а також знань про ті дії, які може спричинити їх діяльність, якщо вона здійснюється некоректно (*ISO 14004, n. 4.3.2.5*);

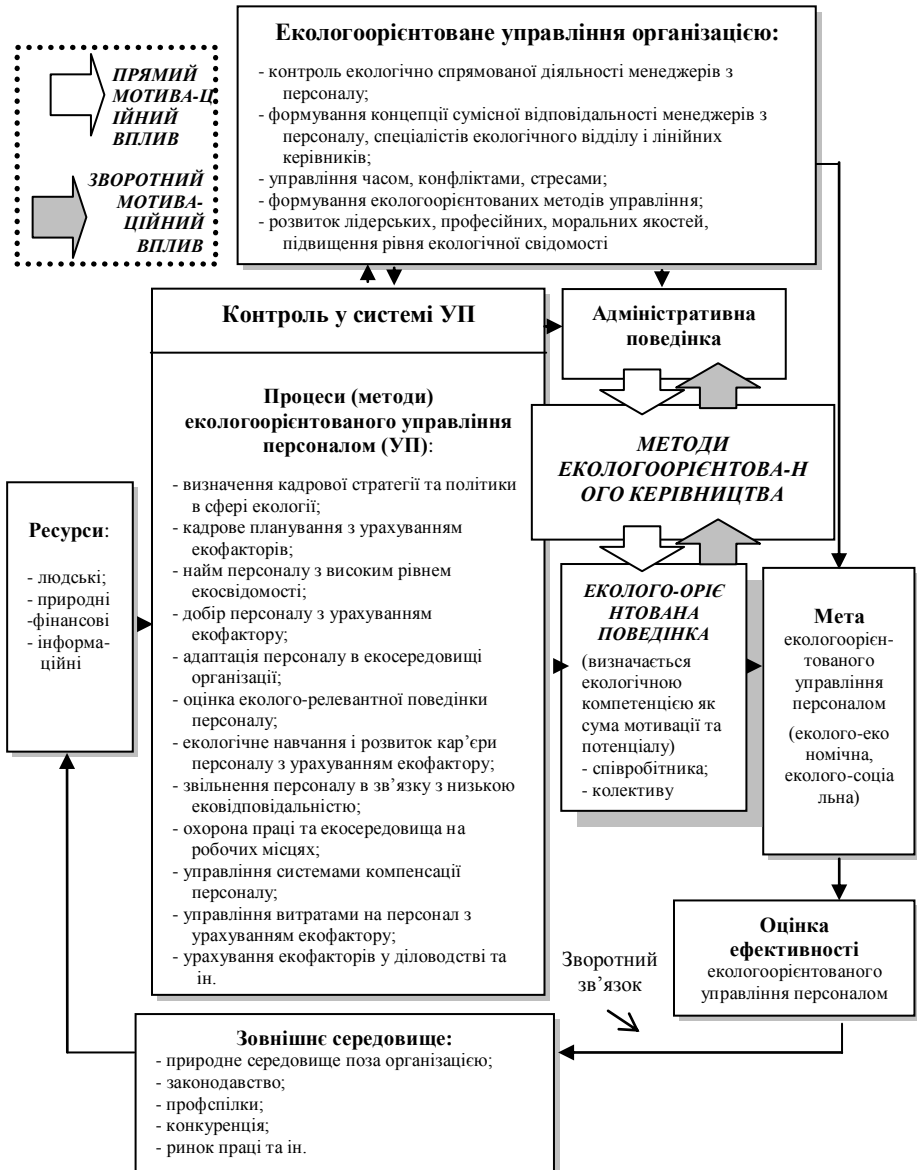

Рис. 1. Система екологоорієнтованого управління персоналом

- мотивація до постійного поліпшення екологічно спрямованої поведінки співробітників може зрости, якщо останнім віддається належне у справі досягнення цільових і планових екологічних показників і їх заохочують вносити пропозиції, які можуть привести до підвищення екологічної ефективності (*ISO 14004*, п. 4.3.2.4).

Механізм управління персоналом подано на рис. 1 як комплекс взаємозалежних процесів. Функціонування даного механізму з *фрактального* погляду (синергетична структура у своєму поділі є самоподібною) подібне до роботи системи екологоорієнтованого управління підприємством в цілому. З погляду *поліцентричності* адміністративна поведінка управлінського персоналу формується під подвійним (вертикальним і горизонтальним) впливом.

Доведено, що методи екологоорієнтованого керівництва є засобом перетворення адміністративної в організаційну екологічно спрямовану поведінку персоналу підприємства. При цьому відбувається циклічний процес прямого та зворотного мотиваційного впливу на окремих індивідів і трудовий колектив у цілому.

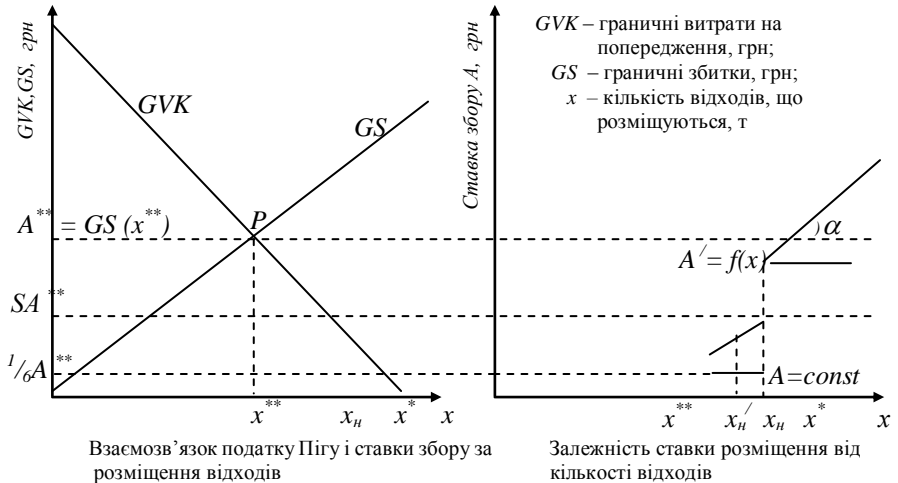
Остаточним результатом дії досліджуваної системи є досягнення оптимуму між еколого-економічною та еколого-соціальною цілями екологоорієнтованого управління персоналом підприємства.

У третьому розділі “*Напрями удосконалення мотиваційного інструментарію екологоорієнтованого управління підприємством*” запропоновано методичні підходи до активізації функції стимулювання еколого-економічних інструментів обмежувального характеру, досліджено особливості інтегрування методів екологоорієнтованого мотивування персоналу в загальній системі управління підприємством, здійснено оцінку взаємозалежності між екологоорієнтованою компетенцією персоналу та результатами еколого-економічної діяльності підприємства, а також удосконалено методичні підходи до визначення синергетичного ефекту від оптимізації структури еколого-економічних витрат на формування мотиваційного інструментарію екологоорієнтованого управління.

У роботі проведено аналіз еколого-економічних інструментів обмежувального характеру, таких, як ліміти й збори за забруднення навколишнього середовища на прикладі розміщення промислових відходів. У роботі доведено, що ставки зборів слід установлювати відповідно до величини питомих екологічних збитків від забруднення кожного окремого типу. При цьому в ідеалі згідно з теорією А. Пігу ставка збору за розміщування відходів *A* має відповідати зовнішнім граничним витратам, які виникають при соціально оптимальній ситуації (рис. 2 – точка *P*).

В Україні, враховуючи складний фінансовий стан підприємств, ставки плати за забруднення були суттєво занижені, що в кінцевому рахунку привело до збільшення співвідношення між попереджувальними природоохоронними

заходами і платежами, яке, зокрема, на ВАТ “Сумихімпром” станом на початок 2004 р. становило 6:1. Внаслідок цього спостерігається зниження надходжень у бюджет від екоподатків. Крім того, здійснений у роботі аналіз сфери поводження з відходами на підприємстві, свідчить про одночасове накопичення відходів (запаси фосфогіпсу за період з 1985 по 2004 рр. збільшилися більше ніж на 20%, залізного купоросу – більш ніж на 15 %).

З метою створення більш надійної доходної бази для природоохоронної політики України в роботі запропоновано підвищити ставку за розміщення відходів A до величини, адекватної цій політиці (рис. 2). Так, якщо на сьогодні підприємство розміщує відходи у кількості x_n , що відповідає нормі, то ставка плати не залежить від кількості забруднення і здійснюється на рівні, приблизно, $1/6A^{**}$ (виходячи з наведених вище даних для даного підприємства, з деякою умовністю: при чіткому підході слід було б знати понесені граничні витрати на попередження забруднення в цілому для всіх суб'єктів відповідних шкідливих речовин у розглянутому регіоні). Тому необхідно підвищити ставку до рівня $1/2A^{**}$ в точці x_n ; за дотримання виплат у встановленому порядку бюджетні надходження значно збільшаться. Встановивши з часом більш жорсткий норматив x_n , відповідно буде знижено ставку. В роботі зазначено, що вказану тенденцію слід враховувати і в поточному періоді – при рівні нормативу x_n . Тоді ставка збору стає величиною, залежною від кількості x . Цим форма збору трансформується і має не тільки фіскальний, але й стимулювальний характер, причому як негативний, так і позитивний. Останній означає, що за кожну нерозміщену тонну нижче норми, зміщуючись до точки x^{**} , підприємство

сплачує менший податок. У точці x_n зображено розрив, що відповідає коефіцієнту кратності збору за понадлімітне розміщення. Кут β , утворений прямими $A = f(x)$ і $A = const$, відображає рівень жорсткості екополітики.

У роботі розроблено індекс усвідомлення екологоорієнтованої компетенції співробітників організації, яка визначається як поєднання здатності (потенціалу) і мотивованості до ефективної екологічно спрямованої діяльності:

$$\begin{cases} I_{yeok} = 1/2Z + 1/2M \\ -1 < I_{yeok} < +1 \\ P_{cp} = P_{zcp} + P_{vcp} \end{cases}, \quad (1)$$

де I_{yeok} – індекс усвідомлення екологоорієнтованої компетенції співробітників;

Z – здатність реалізовувати екологічно спрямовані завдання;

M – мотивованість до реалізації екологічно спрямованих завдань;

P_{cp}, P_{zcp}, P_{vcp} – рівень структурних рамок еколого-економічної діяльності підприємства, відповідно: загальних, зовнішніх і внутрішніх рамок.

У роботі даний показник посилюється оцінкою характеру зовнішніх і внутрішніх організаційних рамок, у яких відбуваються зміни в організації еколого-економічних і соціально-психологічних процесів на підприємстві.

Приклад розрахунку індексу усвідомлення екологоорієнтованої компетенції співробітників подано в таблиці 1. Проведення даних розрахунків ґрунтується на результатах управлінського соціально-психологічного дослідження (проведеного у 2003–2004 рр. на ВАТ “АК “Свема” у м. Шостці Сумської обл.) і розробленні відповідних методичних засад.

На основі отриманих розрахунків отримано попередній характер залежностей між усвідомленням екологоорієнтованої компетенції (як суми здатностей і мотивованості) та новими структурними рамками (внутрішніми і зовнішніми) екологоорієнтованого управління підприємством, а також між поєднанням усвідомлення екологоорієнтованої компетенції та нових структурних рамок (P_{cp}) і еколого-економічним показником діяльності підприємства.

У роботі доведено, що взаємозв'язок еколого-економічної ефективності та витрат на формування мотиваційного інструментарію екологоорієнтованого управління підприємством можна пояснити синергетичною моделлю з фрактальною геометрії, яка створює більш реалістичну картину досліджуваних процесів.

На рис. 3 вісь абсцис відповідає витратам протягом довгострокового інвестування (умовно прийнято: “1” – 12 років). Вісь ординат відповідає ефекту, отримання якого обмежується державною екополітикою, рівень жорсткості якої встановлюється умовно через 3 роки (вісь $x - j$) на позначці S (вісь y). Жорсткість відповідає сутності податку Пігу та має найвищий рівень у точці (1,1), коли підприємство повністю компенсує екологічні збитки від своєї діяльності. Початок відліку (0,0) відповідає умовам, в яких знаходяться сьогодні вітчизняні

підприємства. (Дослідження проводиться на прикладі підприємств хімічної промисловості Сумського регіону). Цільовий орієнтир протягом 12 років – досягнення найбільш оптимальної ситуації еколого-економічної діяльності.

Таблиця 1

Розрахунок індексу усвідомлення екологоорієнтованої компетенції співробітників ВАТ “АК “Свема”

Здатність			Вага	Мотивованість			Вага
Показник	Оцінка, %			Показник	Оцінка, %		
	+	-			+	-	
Рівень екологічних потреб	68		0,3	Усвідомлення елементів екокультури організації		62	0,3
Реалізована здатність вирішувати екозавдання		60	0,1	Ініціативність щодо екопроблем: - міських; - організаційних		96 63	0,05 0,05
Адаптація до усталеного негативного екостану на підприємстві		92	0,1	Готовність платити відсоток за гарантоване покращання довкілля	25		0,05
Усвідомлення необхідності модернізації виробництва з урахуванням екофакторів	55	41	0,1	Пов'язування результатів роботи з негативною "екологією" на робочому місці		98	0,05
Робота з еколого релевантною інформацією: - офіційною; - неофіційною	19	47	0,1	Очікування винагороди за загальноорганізаційні екозаходи: - гарантованої; - справедливої	46		0,1 0,2
	27		0,1		92		
Наявність теоретичних екознань		71	0,1	Бажання виконувати екозаходи за умови однакової компенсації відносно інших заходів	67		0,2
Бажання навчатися	36	40	0,1				
Інтегральний показник з урахуванням ваги	0,34	-0,35	1	Інтегральний показник з урахуванням ваги	0,37	-0,31	1
Загальний	-0,01			Загальний	0,06		
$I_{\text{еко}} = -0,01 * 0,5 + 0,06 * 0,5 = 0,025$							

На рис. 3 найбільш “спокійна” ламана (мультифрактал 1) відповідає адитивно-функціональній, інтегрованій екоструктурі ($a-\phi, i$), оскільки ця структура має найбільше синергетичних ознак. Інші структури і відповідно мультифрактальні ламані мають певне відхилення від стану найбільшої пристосованості до змін зовнішнього середовища. Найвразливішою і найменш

гнучкою структурою є адитивна (*a*) структура, що є на сьогодні найбільш поширеною на досліджуваних підприємствах.

На відрізку *I* рис. 3 більший кут нахилу відповідає більш екстенсивному виробництву, пов'язаному із забрудненням довкілля. На відрізку *III* – навпаки, йдеться про більш інтенсивне виробництво.

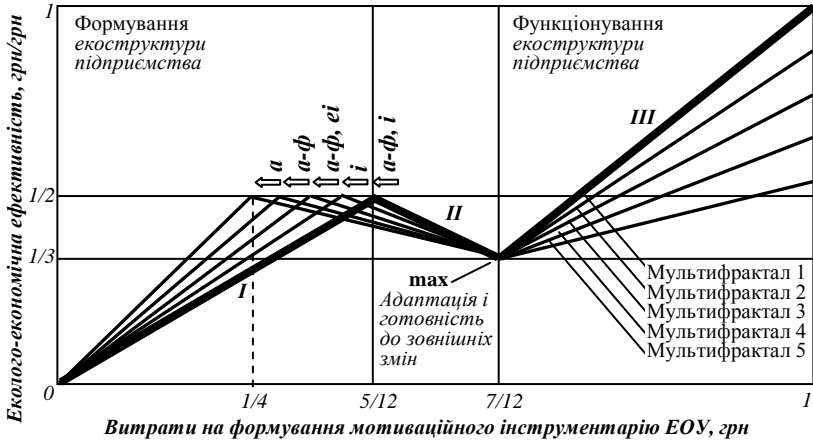

Рис. 3. Залежність еколого-економічного ефекту від витрат на формування мотиваційного інструментарію еколого-орієнтованого управління (ЕОУ)

Шляхом визначення площ фігур (п'ятикутників), отриманих на рис. 3 внаслідок проєкції відповідних кривих на вісь *x* (наприклад, для мультифрактала 1 вершинами даної фігури є точки: (0,0), (5/12,1/2), (7/12,1/3), (1,1), (1,0)), можна визначити величини еколого-економічного ефекту. При цьому отримання синергетичного ефекту пояснюється результатами аналізу структури зведених витрат, наведених у таблиці 2: для мультифрактала 1 – 0,45; для мультифрактала 5 – 0,35. (Інвестиційні умови для кожного з представлених 5 проєктів є однаковими). Як бачимо, для проєкту 5 (структура *a*) втрачені можливості становить 22% (0,45 прийнято за "1"); без урахування зовнішнього ефекту, який отримують треті особи внаслідок зменшення забруднення навколишнього середовища.

При цьому віднесення витрат підприємства за мотиваційним критерієм до однієї з груп, поданих у табл. 2, має умовний характер і переслідує мету – відображення їх ролі у формуванні інструментарію ЕОУ.

У роботі доведено, що оптимізація методів екологоорієнтованого менеджменту персоналу неможлива без інтегрування в єдину систему відповідних організаційних процесів. Згідно з цим розроблено методичні засади щодо формування системи показників: 1) якості екологоорієнтованого відбору персоналу, що враховує середній рейтинг участі в екологоорієнтованій діяльності співробітників, що прийняті на роботу; відсоток кар'єрного зростання

серед нових співробітників, що вирішують екологічні завдання; відсоток співробітників, що були прийняті та залишились працювати в

Таблиця 2

Порівняння інвестиційних сценаріїв екологоорієнтованої діяльності

Показник еколого-економічного ефекту/ витрат	Тип екологічної структури підприємства				
	1 Адитивно-функціональна, інтегрована	2 Інтегрована	3 Адитивно-функціональна з елементами інтегрованості	4 Адитивно-функціональна	5 Адитивна
Еколого-економічний ефект, млн грн	0,45	0,43	0,41	0,39	0,35
Зведені витрати на формування мотиваційного інструментарію ЕОУ, млн грн	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
в тому числі:					
- витрати, прямо пов'язані з мотиваційним впливом:	0,50	0,45	0,40	0,30	0,25
в тому числі:					
- позитивним (з/плата, премії, соціальне забезпечення, розвиток оргкультури тощо)	0,35	0,25	0,20	0,10	0,05
- негативним (витрати на контроль, екологічні податки тощо)	0,15	0,20	0,20	0,20	0,15
- витрати, непрямо пов'язані з мотиваційним впливом:	0,50	0,55	0,60	0,70	0,75
в тому числі:					
- витрати, що спричиняють і забезпечують мотиваційні процеси (витрати на придбання основних фондів, сировини і матеріалів і т.ін.)	0,30	0,40	0,45	0,60	0,70
- витрати на створення гігієнічних умов праці (витрати на поточний ремонт обладнання та приміщень, озеленення територій тощо)	0,10	0,10	0,10	0,05	0,05
- витрати на формування трудового потенціалу (навчання, перекваліфікація персоналу і т.ін.)	0,10	0,05	0,05	0,05	0,05

екологічному напрямку; 2) якості нормування персоналу, залученого до еколого-економічної діяльності; 3) якості системи екологоорієнтованого управління компенсацією, що враховує збільшення екологічної частки витрат на компенсацію та збільшення еколого-економічного ефекту діяльності підприємства за даний період; 4) якості планування кар'єри персоналу, залученого до екологоорієнтованих дій, що враховує плинність кадрів, залучених до процесу екологізації, виконання плану підвищення екологоорієнтованої кваліфікації персоналу; показник еколого-економічного ефекту; 5) зростання еколого-економічної компетенції персоналу;

б) екологічного контролінгу персоналу, що враховує процеси регулювання, контролю, оцінки персоналу, аналізу альтернативних можливостей формування і використання

потенціалу членів організації з метою досягнення нею еколого-економічної ефективності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичні узагальнення та подано авторське розв'язання наукової проблеми – подальший розвиток теоретичних і науково-методичних підходів до економічного обґрунтування мотиваційного інструментарію екологічно орієнтованого управління підприємством. Вирішення цієї проблеми дозволяє застосовувати комплексний підхід до прийняття управлінських рішень і реалізації системи методів, спрямованих на вирішення мотиваційних проблем у сфері екологоорієнтованого управління підприємством.

Результати дослідження дозволили зробити такі висновки:

1. На основі аналізу положень загальної організаційної науки, екологічного менеджменту в рамках економіки природокористування, а також дослідження системи взаємозв'язків природних та культурних мотиваційних чинників, у дисертації запропоновані теоретичні підходи до визначення сутності категорії методу екологоорієнтованого управління в широкому та вузькому тлумаченнях.

У роботі запропоновано класифікувати методи екологоорієнтованого управління за принципом максимального наближення до їх універсалізації, згідно з яким сутність усіх методів з погляду суб'єктів управлінського впливу є організаційною. При цьому розширення аналізу методів управління підприємством введенням екологічної та культурної складових, з одного боку, ускладнює їх дослідження; з іншого – посилює їх практичну дію з погляду отримання синергетичного ефекту: внаслідок урахування та використання більшої кількості взаємозв'язків різнорідного характеру та їх схожості за мотиваційним критерієм.

2. У дисертації вдосконалено визначення сутності поняття “екологоорієнтовані соціально-психологічні методи управління”. Підкреслено спрямованість цих методів на врахування насамперед екологічних потреб персоналу в аспектах їх формування, використання і задоволення. Найголовнішими з даних методів визнано розвиток індивідуальної та колективної екологічної свідомості та екологічної культури підприємства. Доведено, що мотиваційна специфіка соціально-психологічних методів через ускладнення їх екологічним імперативом надає їм переваг в оцінці за критеріями екосправедливості, закладання довгострокових стимулів розвитку і соціально-політичної сприйнятності у порівнянні з екологоорієнтованими адміністративними та економічними методами управління.

3. У роботі розроблено теоретичні положення щодо формування системи екологоорієнтованого управління персоналом підприємства, що має синергетичні ознаки. Зокрема, мотиваційний механізм цієї системи спрямований на забезпечення прямих і зворотних зв'язків між адміністративною та організаційною екологорелевантною поведінкою на підприємстві. На практиці функціонування цієї системи передбачає поєднання адитивно-функціонального та інтегрального підходів до екологоорієнтованого управління персоналом, що

має на меті врахування всієї сукупності економічних, екологічних і соціальних чинників, що впливають на підвищення якості довкілля, в якому функціонує підприємство.

4. Проведено аналіз мотиваційної функції екологоорієнтованого управління в її широкому тлумаченні, що враховує наслідки дії як внутрішнього, так і зовнішнього організаційних середовищ підприємства. Зокрема, в роботі вдосконалено науково-методичні підходи до трансформації еколого-економічних інструментів впливу на діяльність підприємства, таких, як лімітування та збори за забруднення довкілля відходами виробництва. При цьому доведено, що спрямування зовнішньої екологічної політики на активізацію функції стимулювання екологоорієнтованого управління підприємством повинно відбуватися за допомогою як негативних, так і позитивних мотиваторів. Їх інтегрування пропонується здійснювати на основі встановлення залежності величини ставки плати за забруднення навколишнього середовища від граничних темпів зміни кількості забруднення.

5. У дисертаційному дослідженні розроблено систему формалізованих показників здатності та мотивованості до реалізації екологоорієнтованої поведінки; запропоновано метод визначення комплексного показника усвідомлення екологоорієнтованої компетенції персоналу, що визначається як сума цих показників з урахуванням питомої ваги кожного з них. На основі проведеного оцінювання зазначеної компетенції співробітників підприємства хімічної галузі зроблено висновок про необхідність і запропоновано рекомендації щодо подальшого формування його організаційної культури та системи мотивації екологічно орієнтованої діяльності.

6. У дослідженні доведено доцільність створення інформаційної бази для прийняття альтернативних екологоорієнтованих управлінських рішень з урахуванням людського чинника підприємства. Набули подальшого розвитку методичні положення до визначення системи інтегральних показників: якості відбору персоналу, що враховує середній рейтинг участі в екологоорієнтованій діяльності; якості системи управління компенсацією, що враховує збільшення екологічної частки витрат на компенсацію; якості планування кар'єри та нормування персоналу, залученого до еколого-економічної діяльності; зростання екологоорієнтованої компетенції персоналу; екологоорієнтованого контролінгу персоналу – на основі аналізу комплексу взаємозв'язків між еколого-соціальними та еколого-економічними чинниками управління персоналом.

7. У дисертації набули подальшого розвитку методичні засади до визначення синергетичного ефекту від збільшення витратної частини формування соціально-психологічної складової системи екологоорієнтованих методів управління на основі фрактального економіко-математичного підходу, що, на відміну від існуючих засад, обґрунтовують економічну доцільність довгострокового інвестування на розвиток оргкультури та синергетичних мотиваційних взаємозв'язків у системі екологоорієнтованого управління

підприємством, а також оцінюють відносну вагу ролі інструментів прямого мотиваційного впливу в досягненні еколого-економічної мети підприємства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографічні видання

1. Лукьянихин В.А., Петрушенко Н.Н. Экологический менеджмент: принципы и методы: Монография / Под науч. ред. В.А. Лукьянихина. – Сумы: ИТД “Университетская книга”, 2004. – 408 с. *Особистий внесок: проведено аналіз організаційно-економічних категорій “метод” та “система” з урахуванням екологічного чинника, проведено аналіз і узагальнення теорій мотивації з еколого-економічного погляду, проведено дослідження економічних, ринкових, адміністративних і соціально-психологічних методів та інструментів екоменеджменту, проведено аналіз і запропоновано рекомендації щодо формування ефективної системи методів екологоорієнтованого управління підприємством.*

Статті в наукових фахових виданнях

2. Лукьянихин В.А., Тархов П.В., Петрушенко Н.Н. Тенденции развития мотивации в мире и в Украине // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2002. – №7 (40). – С. 139-144. *Особистий внесок: досліджено концептуальні особливості нової управлінської функції “мотивація”, проведено аналіз сучасних тенденцій у сфері мотивації.*
3. Петрушенко М.М., Лук’янихіна О.А. Индекс усвідомлення екологоорієнтованої компетенції як елемент механізму оцінки організаційно-економічної ефективності управління персоналом // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2005. – №10(82). – С. 31-39. *Особистий внесок: проаналізовано взаємозв’язок еколого-економічної та еколого-соціальної цілей управління персоналом, запропоновано механізм оцінки організаційної ефективності еколого-орієнтованого управління персоналом, запропоновано методіку розрахунку індексу усвідомлення екологоорієнтованої компетенції персоналу.*
4. Петрушенко Н.Н. Анализ эколого-экономических инструментов ограничительного характера в Украине // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2002. – №10(43). – С. 67-73.
5. Петрушенко Н.Н. Методы экологоориентированного управления персоналом и экологическая структура организации // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2004. – №9 (68). – С. 189-199.
6. Петрушенко Н.Н. Проецирование мотивационных теорий управления в плоскость эколого-экономических отношений // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2005. – №2 (74). – С. 48-55.

Матеріали і тези конференцій

7. Лукьянихин В.А., Кузьменко С.В., Петрушенко Н.Н., Федорченко К.А. Применение принципов управления в системе “предприятие – окружающая среда” // Материалы 1-й Междунар. научно-практ. конф. “Современные проблемы управления” (30 ноября – 1 декабря 2001 г.). – Киев: Политехника, 2001. – С. 79-80. *Особистий внесок: досліджено сутність принципу інтегрованості в сфері управління.*
8. Лукьянихин В.О., Петрушенко М.М., Федорченко К.О. Екологічний менеджмент як елемент загальної системи управління якістю довкілля // Матеріали 4-ї Міжнар. міждисциплін. наук.-практ. конф. “Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління”. – Харків: Українська асоціація “Жінки в науці та освіті”, 2003. – С. 302-303. *Особистий внесок: проведено аналіз комплексного підходу до впровадження системи екоменеджменту в загальну систему управління якістю на підприємстві.*
9. Лукьянихин В.О., Петрушенко М.М., Федорченко К.О. Теоретико-методологічні та екологічні аспекти управління якістю в сучасних організаціях // Друга всеукр. наук. конф. “Проблеми управління якістю” (18 березня 2004 р.). – Київ: Міжнародний проект “Естафета якості”, 2004. *Особистий внесок: проведено дослідження загальноорганізаційних і екологічних аспектів управління якістю.*
10. Лукьянихин В.А., Петрушенко Н.Н. Экологические аспекты формирования современных принципов и методов управления персоналом // Третья ежегодная всеукр. науч. конф. “Экологический менеджмент в общей системе управления” (23 апреля 2003 г.). – Сумы: СумГУ, 2003. – С. 105-108. *Особистий внесок: досліджено екологічні аспекти формування сучасних економічних і соціально-психологічних методів управління персоналом.*
11. Петрушенко М.М. Економіко-синергетичний ефект від формування та використання мотиваційного інструментарію екологоорієнтованого управління підприємством // Матеріали Сьомої щорічної всеукраїнської наукової конференції “Екологічний менеджмент у загальній системі управління” (24-25 квітня 2007 р.). – Суми: СумДУ, 2007. – С. 76-79.
12. Петрушенко М.М. Оптимізація методів функціонування системи екологоорієнтованого менеджменту персоналу // Труды П'ятої міжнар. наук.-практ. конф. “Дослідження та оптимізація економічних процесів “Оптимум – 2006”. – Харків: НТУ “ХП”, 2006. – С. 262.
13. Петрушенко М.М. Соціально-психологічні методи в системі екологоорієнтованого управління організацією // Матеріали Третьої міжнар. науково-практ. конф. “Методологія та практика менеджменту на порозі ХХІ століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти”. – Полтава: ПУСКУ, 2006. – С. 27-28.
14. Петрушенко Н.Н. Использование трудового потенциала организации: методы экологоориентированного управления персоналом // Материалы

Всеукр. научно-практ. конф. “Проблемы оценки экономического потенциала предприятия и механизм использования его показателей”. – Сумы: СумГУ, 2004. – С. 54-56.

АНОТАЦІЯ

Петрушенко М.М. Економічне обґрунтування мотиваційного інструментарію екологоорієнтованого управління підприємством. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – Сумський державний університет, Суми, 2007.

Дисертація присвячена розвитку теоретичних і науково-методичних підходів до економічного обґрунтування мотиваційного інструментарію екологічно орієнтованого управління підприємством.

У дисертації вдосконалено підходи до трансформації еколого-економічних інструментів обмежувального характеру з метою активізації функції стимулювання екологоорієнтованого управління підприємством.

Виявлено закономірності та теоретично обґрунтовані підходи: до визначення сутності категорії методу екологоорієнтованого управління у вузькому та широкому значеннях, що враховує тектологічні підходи до формування методу та його застосування в площині екологоорієнтованого управління на основі врахування взаємозв'язаних природних та культурних мотиваційних чинників; щодо формування синергетичної системи екологоорієнтованого управління персоналом підприємства.

Запропоновано методичні підходи до визначення: системи інтегральних показників екологоорієнтованого управління персоналом, синергетичного ефекту від збільшення витратної частини формування соціально-психологічної складової системи екологоорієнтованих методів управління, комплексного показника усвідомлення екологоорієнтованої компетенції персоналу.

Ключові слова: екологоорієнтоване управління, метод, еколого-економічний інструмент, мотиваційний механізм, економічна оцінка, система, підприємство, синергетичний ефект, витрати, персонал, компетенція.

АННОТАЦИЯ

Петрушенко Н.Н. Экономическое обоснование мотивационного инструментария экологоориентированного управления предприятием. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 – экономика природопользования и охраны окружающей среды. – Сумский государственный университет, Сумы, 2007.

Диссертация посвящена развитию теоретических и научно-методических подходов к экономическому обоснованию мотивационного инструментария экологически ориентированного управления предприятием.

В диссертации усовершенствованы подходы: к трансформации эколого-экономических инструментов ограничительного характера с целью активизации функции стимулирования экологоориентированного управления предприятием; к определению сущности понятия “экологоориентированные социально-психологические методы управления”, которое состоит в их направленности на формирование, использование и удовлетворение первичных и вторичных экологических потребностей персонала на основе развития индивидуального и коллективного экологического сознания и экологической культуры предприятия, что с учетом мотивационной специфики социально-психологических методов через усложнение их экологическим императивом предоставляет им преимущества в оценке по критериям экосправедливости, заложенности долгосрочных стимулов развития и социально-политического восприятия по сравнению с экологоориентированными административными и экономическими методами управления.

Выявлены закономерности и теоретически обоснованы подходы: к определению сущности категории метода экологоориентированного управления в узком и широком значениях, которое учитывает тектологические подходы к формированию метода и его применения для экологоориентированного управления на основе учета взаимосвязанных природных и культурных мотивационных факторов; к формированию синергетической системы экологоориентированного управления персоналом предприятия, основным элементом которой является мотивационный механизм, направленный на обеспечение прямых и обратных связей между административным и организационным экологорелевантным поведением, и сущность которой состоит в соединении аддитивно-функционального и интегрального подходов к экологоориентированному управлению персоналом на основе концепции совместной ответственности.

Разработана система формализованных показателей способности и мотивированности к реализации экологоориентированного поведения.

Предложены методические подходы к определению системы интегральных показателей экологоориентированного управления персоналом: качества отбора персонала, который учитывает средний рейтинг участия в экологоориентированной деятельности; качества системы управления компенсацией, который учитывает увеличение экологической части затрат на компенсацию; качества планирования карьеры и нормирования персонала, привлеченного к эколого-экономической деятельности; увеличения экологоориентированной компетенции персонала; экологоориентированного контроллинга персонала, – которые учитывают комплекс взаимосвязей между эколого-социальными и эколого-экономическими факторами управления персоналом, а также составляют информационную базу для принятия альтернативных экологоориентированных управленческих решений.

Предложены методические подходы к определению синергетического эффекта от увеличения расходной части формирования

социально-психологической составляющей системы экологоориентированных методов управления, а также комплексного показателя осознания экологоориентированной компетенции персонала.

Ключевые слова: экологоориентированное управление, метод, эколого-экономический инструмент, мотивационный механизм, экономическая оценка, система, предприятие, синергетический эффект, расходы, персонал, компетенция.

SUMMARY

Petrushenko M.M. Economic ground of motivational tool of ecological directed management an enterprise. – Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of economic sciences on speciality 08.00.06 – economics of nature management and environmental protection. – Sumy State University, Sumy, 2007.

Dissertation is devoted to development of theoretical and scientific-methodical approaches to the economic ground of motivational tool of the ecological oriented management an enterprise.

In dissertation are improved the approaches to transformation of ecologic-economical instruments of restrictive character with the purpose of activation the function of stimulation of ecological directed management an enterprise.

Conformities to the law are exposed and the theory approaches to determination of essence the category of method of ecological directed management in the narrow and wide values are grounded, that includes ‘tectological’ approaches to the forming of method and it application to the ecological directed management on the basis of account of associate natural and cultural motivational factors; in relation of forming of the synergetycal ecological directed control system by the human resources of enterprise.

Offered methodical approaches to determination: systems of integral indexes of ecological directed management by human resources, synergetyc effect from the increase of expense part of forming of the social-psychological component of the system of ecological directed methods of management, complex index of awareness of ecological directed jurisdiction of human resources.

Keywords: ecological directed management, method, ecological-economic instrument, motivational mechanism, economical evaluation, system, enterprise, synergetyc effect, charges, human resources, jurisdiction.

Підписано до друку 29.10.2007 р.
Обл.-вид.арк.0,9.
Замовлення №

Формат 60x84/16.
Ум.друк.арк.1,2
Тираж 100 прим.

Папір офсетний.
Друк офсетний.
Гарнітура Times New Roman Cyr.

Вид-во СумДУ. Свідоцтво ДК № 2365 від 08.12.2005 р.
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.
Друкарня СумДУ. 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.